

Cezanın Öğrenci Davranışları Üzerindeki Etkisi

Dr. Münire ERDEN (*)

Eğitim kurumları olan okulların temel amacı, öğrencilerde isten-
dik davranış değişikliği meydana getirmektir. Davranış değişikliği,
yeni davranışların kazandırılması, var olan davranışların geliştirilme-
si ya da istenmedik davranışların azaltılması yoluyla sağlanabilir. Öğ-
rencilerde davranış değişikliği meydana getirmek için davranışın tü-
rüne göre farklı yöntem ve teknikler kullanılır. Öğrencilerin göster-
dikleri istenmedik davranışların azaltılması ya da ortadan kaldırılma-
sı için ise çoğunlukla öğrencinin cezalandırılması yolu seçilir.

Ceza, bir davranışın yapılmasından sonra ve ona bağlı olarak
bir itici uyarıcının verilmesi ya da hoş gidecek bir uyarıcının ortam-
dan çekilmesi olayıdır. Cezalandırma amacıyla kullanılan itici uyarı-
cı, bireyi fiziksel ya da duygusal olarak olumsuz yönde etkiler. Bi-
reyi cezalandırmak amacıyla dayak, onur kırıcı söz, kaş çatma gibi
çeşitli şiddetlerdeki itici uyarıcılardan ve sevgiyi esirgeme, teneffüse
çıkarmayı yasaklama, arkadaşlarından ayırma gibi hoş gidici uyarıcı-
ların ortamdaki çıkartılmasından yararlanılabilir.

Ceza, davranışı kısa zamanda durdurduğu ve uygulanması ko-
lay olduğu için öğretmenler tarafından sıkça kullanılmaktadır. Ancak
günümüz psikolog ve eğitimcileri, cezanın öğrenci üzerinde birçok
olumsuz yan etkilere neden olduğu görüşünde birleşmektedirler. Ce-
za, çoğunlukla istenmeyen davranışın geçici bir zaman için bastırıl-
masına neden olmaktadır. Cezanın yarattığı tehdit edici ortam de-
ğiştirdiği zaman davranış yeniden, hatta vazı durumlarda daha şiddet-
li olarak ortaya çıkmaktadır. Davranışın bir daha ortaya çıkmaması
için tehdit edici ortamın sürekli korunması gerekir ki bu da her za-
man mümkün değildir. Sınıfta öğretmen olduğu zaman sessiz duran
öğrencilerin, başlarında öğretmen bulunmadığı durumlarda gürlütülü

(*) Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi

davrandıkları ya da sınıfta arkadaşıyla konuşma alışkanlığı olan bir öğrencinin bu davranışından ötürü birçok kez cezalandırıldığı halde konuşma alışkanlığını sürdürdüğü sıkça gözlenmektedir.

Ceza, istenmedik davranışların bastırılmasında etkili bir yöntemken, istenmedik davranışların istendik yönde değiştirilmesinde etkili olamamaktadır. Oysa eğitimin amacı bireyde kalıcı izli istendik davranış değişikliği meydana getirmektir. Ceza, bu amaca ulaşmada öğretmene yardımcı olmadığı gibi, bireyde birçok olumsuz özelliğin gelişmesine de neden olabilir. Cezalandırılan kişi korku, nefret, kaçma gibi kuvvetli duygusal tepkiler oluşturur ve bu tepkileri cezayı veren kişi ya da cezanın verildiği ortamla birleştirerek, öğretmene, derse, okula karşı olumsuz duygular geliştirir. Kuşkusuz bu duygular, öğrencinin başarısını olumsuz yönde etkiler.

Cezanın diğer bir sakıncası, ceza veren kişinin öğrenci için kötü bir model oluşturmasıdır. Öğrenci, kendini cezalandıran öğretmeni taklit ederek kızdığı zaman aynı davranışı gösterir. Diğer bir anlatımla saldırgan olmasını öğrenir.

Tüm bu olumsuz yönlerine karşın bazı durumlarda öğretmen ceza tekniğini kullanmak zorundadır. Özellikle öğrenci, kendisine ya da başkalarına zarar verecek biçimde davrandığı zaman ceza kaçınılmazdır. Ancak ceza verilirken kullanılacak itici uyarıcının dikkatli seçilmesi gerekir. Fiziksel ve öğrencinin kişiliğini zedeleyici cezanın yarardan çok zarar vereceği unutulmamalıdır. Bu nedenle cezalandırmada en iyi yaklaşım, yapılan davranışın kınanması ya da istenmedik davranış yerine istendik davranış ortaya çıkıncaya kadar ortamdaki hoşagidici uyarıcının çekilmesidir. Örneğin sınıfta yanındaki arkadaşıyla konuşup, dersin işlenişini olumsuz yönde etkileyen bir öğrenciye «Konuşmakla arkadaşlarına haksızlık ediyor, onların dersi dinlemelerini engelliyorsun» denilebilir ya da yerinden kaldırılıp öğretmenin daha kolay denetleyebileceği bir yere oturtulabilir.

Öğrencinin gösterdiği istenmedik davranış, olumlu yönde değiştirilmek istendiğinde ve davranışın öğrenciye ya da arkadaşlarına zarar verecek derecede önemli olmadığı durumlarda, öğrencinin cezalandırılması yerine davranışın görmemezlikten gelinmesi tercih edilmelidir. Davranışı önemseme, özellikle dikkat çekme amacıyla gösterilen davranışların sönmesinde oldukça etkilidir. Öğrencide istenmedik davranış yerine istendik davranış geliştirilmesi isteniyorsa, istenmedik davranışlar görmemezlikten gelinirken öğrencinin davranışları gözlenmeli ve davranış durduğu ya da istendik davranış gösterdiği zaman öğrenciye hoşagidici bir uyarıcı verilmelidir. Böylece

öğrenci kendisine pekiştireç sağlamayan davranış yerlne, pekiştireç sağlayıcı istendik davranışı göstermeye başlar.

K A Y N A K L A R

Hund E. David ve Edmund V. Sullivan, *Between Psychology and Education*. U.S.A.: Holt, Rinehart and Winston, Inc. 1974.

Herman M. Therese, *Creating Learning Environments* Boston: Allyn and Pacon, Inc. 1977.

Reynolds I. G. Edimsel (Operant) Şartlanmaya Giriş. Çev. İffet Dinç. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları. A-22, 1977.

Woolfolk Anita E *Educational Psychology for Teachers*. New York: Prentice-Hall, Inc., 1980.

«İnsaf ve acıma dilenmek gibi bir ilke yoktur. Türk ulusu, Türkiye'nin gelecekteki çocukları, bunu bir an bile hatırlarından çıkar-mamalıdırlar».

ATATÜRK, Ekim 1927
